

שער חמישי

דברים

אודות "רעידת האדמה באגדיר" - הכול צפוי והרשות נתונה

היום, בהיות הזיכרון מלכד אותנו כפי שהניסיון איחד אותנו, אני מבקשת להעלות ולברך את זכרם של נספי רעידת האדמה באגדיר, עיר הקיט אשר השתרעה על פני כארבעה עשר ק"מ על החוף האטלנטי בדרום מערב מרוקו. בראש חודש אדר, בלילה שבין עשרים ותשעה בפברואר ואחד במרס 1960 (הלילה השלישי לרמדאן וערב ה-mardi gras) בשעה 23:40:14 רעדה האדמה בדרגה 6.7 בסולם ריכטר. שנים עשרה שניות הספיקו למחות עיר שלמה על יושביה. בין שנים עשר לחמישה עשר אלף איש קיפחו את חייהם, רובם נקברו חיים. עשרים אלף איש נותרו ללא קורת גג. הקהילה היהודית אשר מנתה כאלפיים ושלוש מאות נפש איבדה כאלף וחמש מאות מבניה.

נולדתי באחד באוגוסט בשנת 1949 בעיר אגדיר שטופת השמש והאור. חותמת הדואר העידה על המקום: "365 ימי שמש בשנה". אף ענן קל שבקלים לא העיב על ילדותנו המוגנת מכל רע. רצועת החול הדקיק והשקוף של חוף הים הקרוב לביתי נשקפה דרך קבע מחלונני. האוויר הנקי, המימוזה הפורחת תמיד, הרוגע והשלווה הנעימו את החיים והעניקו הרגשה של חופש עד. יומיום ירדנו לים, ולא פעם רצנו חזרה יחפים הביתה. בני משפחתי – אבי, אמי, שתי אחיותיי ואחי – היוו את עולמי ועוגני. אמי לימדה אותי קרוא וכתוב בגיל שלוש. מר בנסוסן, מנהל בית הספר היהודי אליאנס, קיבלני בגיל שש לכיתה ג'. והנה בהיותי בת עשר כבר נמנית עם תלמידי כיתה ז' של התיכון היחיד באגדיר.

ביום שני, עשרים ושלושה בפברואר 1960, ב-12:15 רעדה האדמה לכמה שניות. יש שחשו באירוע המוזר ויש שלא הרגישו דבר. שבוע מאוחר יותר, ביום שני, עשרים ותשעה בפברואר, ב-11:45 שוב גמגמה האדמה ושוב

* הדייר אורנא בזיז היא מרצה במכללה לחינוך ע"ש דוד ילין בירושלים, עורכת מחקר מקיף על קהילת אגדיר ומארגנת אותה בברית יוצאי אגדיר. דברים אלה נישאו במסגרת ערב עיון במרכז אלישר למורשת יהדות ספרד באוניברסיטת בן-גוריון בנגב.

היו הדעות חלוקות. סיפרו כי דברים זזו ממקומם, עגלת תה נסעה בעצמה וסומנו בתקרות כמה סדקים לא מדאיגים במיוחד. זכור לי כי אבא חזר מהבנק שניהל וסיפר כי הרגיש דבר מה. אותו יום לא התקיימו לימודים בתיכון אשר כיתותיו מלאו תלמידים חדשים שבאו להיבחן. בילינו את היום כרגלנו על חוף הים. היה זה יום קיץ נפלא, בסוף חודש פברואר.

בלילה התעוררתי לפתע אל תוך המולה מוזרה של רעשים עמומים ותחושת זעזוע וטלטול. מסביב שחור הלילה, ואבי קורא בשם כל אחד מבני משפחתי. הקריאות היו קטועות, אך מיד קלטתי שדבר מה נורא ואיום אירע. לכודה בין אבנים ושברים, לא יכולתי לראות דבר, אך הצלחתי להזיז את רגליי ואת ידיי. הבנתי שאם אזזו אולי ארע את מצבי. שערי הארוך התקוע חייב אותי לא להזיז את הפנים שלי. זכורה לי תחושת צמא צורבת. עניתי לאבי, אשר המשיך לקרוא לכל אחד מילדיו, וביקשתי שיביא לי מים. קולו המרגיע עודנו מהדהד באוזניי. עוד רגע קט הוא יגש אליי. שמעתי את אמי, את אחותי הבכורה ואת אחי הקטן עונים קטעי דברים. את אחותי האמצעית לא שמעתי. שוב הנענוע החוזר ונשנה של האדמה והרעש העמום!

הנצח של כעשרים דקות נפסק ברגע שהצלחתי בגלל מידותיי הצנומות וערמתי המחושבת להשתחל בין הסדקים וטיפסתי על גל של עמודים ואבנים. להפתעתי אנשים למטה הבחינו בי והאיצו בי לקפוץ. בראייה רטרופספקטיבית אני חושבת שכאן כבר הבנתי שנולדתי הלילה לתוך עולם שבור.

הייתי הראשונה מניצולי ביתי. אחותי הגדולה ואחי הקטן, אשר הוצא פצוע עטוף בשייח מהבית, הצטרפו יותר מאוחר. הובילו אותנו חיילים צרפתים לבסיס מרוחק. כל הדרך ראיתי לאור פנסי המכונניות חורבות של מבנים שלא זיהיתי – עיר רפאים. הכבישים מלאי הסדקים היו מפחידים כל כך. הבנתי שהאדמה פערה את פיה. כאילו הצצתי אל תוך התהום. בבית החולים הארעי, מתחת לכיפת השמים, אלונקות ומיטות שדה. פצועים בכל דרגות הקושי שכבו, קראו לעזרה. זכור לי שהסתובבתי וחיפשתי מישהו שאזחה, חבר כיתה, שכן, מכר. נעצרתי ליד מיטה שבה שכבה נערה מעוותת וסובלת. ריר יצא מפיה. לא זיהיתי את אחותי האמצעית. שמה היה מוניק. למחרת היום, כיום שלישי, הטיסו אותנו במטוסים צבאיים מלאים באלונקות לעיר קזבלנקה. היו מעט מושבים במטוס. רובנו שכבנו על רצפתו. כאשר נחתנו, נשאו אותנו חיילים בידיים וניסו לדובב אותנו. שאלו לשמנו, לגילנו, לכתובתנו ולשמות קרובינו. צלם

חיכה למטה וצילם אותנו. הובלנו באמבולנס לבית חולים. אחי, הקטן ממני בשנתיים, היה פצוע בראשו שקיבל צורת אבטיח, וזרועו השמאלית כנראה סבלה מנמק והתנפחה מאוד. הוא קיבל טיפול ארוך ומסור מאין כמותו, וניצל, תודה לאל. אני הייתי יחסית ללא פגע, מלבד שריטות, פצע באף ושן שבורה. מצאנו עצמנו במיטות צמודות בפינת חדר של מחלקת הילדים. מאז אנו לא נפרדים. בקומה התחתונה שכבה אחותי הבכורה, וכשבאתי לביקור, רק למחרת, ביום רביעי, מצאתי סביב מיטתה אנשים בוכיים שלא הכרתים. אז הבנתי כי אחותי מוניק החזירה את נשמתה לבורא עולם.

עד יום שישי שכבנו בבית החולים. אנשים ביקרו אותנו. יש שחשבו שאנו נוצרים וביקשו להעניק שירותי דת. הביאו לנו ספרים ומתנות קטנות. מישהו נתן לי ספר מפואר שנפתח לרוחב ומקבל מידות משולשות. התמונה המזדקפת בולטת ומזמינה אותך להיכנס פנימה. זהו ספר יפהפה, השמור אתי עד היום, על זיאן דארק, הגיבורה והלוחמת. רואים אותה במסווה של חיילת רכובה על סוס ומניפה את דגל עירה. פניה העדינות והמאירות משדרות אמונה ללא חת.

ועוד היה בין מבקרינו הקבועים איש צרפתי, נעים הליכות ונעים סבר, כומר צבאי שדיבר אתנו רכות והסביר כי הורינו ניצלו, והם מטופלים בבית חולים אחר. כתבתי מכתב לאבא ושלחתיו דרכו. אף קיבלתי תשובה.

ואז הופיע הדוד הגדול של אבא שהכרתיו רק בשמו, שהרי היה גר בעיר אחרת מרוחקת, בפס. הוא הופיע עם אשתו. חרדה עמוקה ניכרה בפניהם. הוא הבטיח כי ייקח אותנו בקרוב לבקר את הורינו. ביום שישי הגיעה גם דודה פיבי ממוגדור. כל קיץ בילינו בביתה, עם בני דודנו האהובים. סוף סוף מישהו שהכרנו מקרוב. הדוד חתם על אחריות מלאה וכך שוחררנו מבית החולים. עלינו כולנו לרכבו המרווח: הדודה, אחותי, אחי ואני. סוף סוף נראה את אבא ואימא. השעה שעת בוקר הייתה. בחוץ בתים רבים כל כך עומדים, ואנשים מתרוצצים ברחובות. ואז הדוד הסיט את מכוניתו למחוץ לעיר. הדודה הזדעקה: "הרי הבטחת לנו שניסע לבית החולים!" "איך אומר ליעקב כי בתו איננה עוד", אמר. וכך עזבנו את קזבלנקה לכיוון פס. נסיעה ארוכה ומייגע. הבשורה המרה על מות אבא השיגה אותנו בפס, לפני כניסת השבת, עם הגיענו לווילה היפה של הדוד.

לארץ ישראל עלינו בשנת 1962. באלה הידיים בניתי לי בית ונטעתי את אוהלי בירושלים. מקור גאוה הוא לי כי שלושה מארבעת ילדי נולדו בארץ, בירושלים, העיר הנצחית אשר בה קשרתי את גורלי. בני, אחרון ארבעת ילדיי, נושא את שם אבי, זכרונו לברכה, ונקרא יעקב-שיראל. יעקב הוא שם אבי שלי וגם שם אבי האומה כולה – יעקב ישראל. ושיראל על שום מה? מהרב קוק למדתי (בספרו "אורות הקודש", ע' תמ"ד-תמ"ה) כי כל אדם, ברוא האלוהים, "שר את שירת נפשו ובנפשו הוא מוצא את הכל, את מלוא הסיפוק הרוחני במילואו". זהו השיר הפשוט. אך כאשר "יוצא הוא מתוך המעגל של נפשו הפרטית ושואף למרומי עז... ומתדבק באהבה עדינה עם כללותה של כנסת ישראל", אז הוא, האדם, שר את שירת האומה, השיר הכפול. "ויש אשר תתרחב נפשו עד שיוצא ומתפשט מעל גבול ישראל לשיר את שירת האדם". זהו השיר המשולש. "ויש אשר עוד מזה למעלה ברוחב יתנשא, עד שמתאחד עם כל היקום כולו, עם כל הבריות, ועם כל העולמים, ועם כולם אומר שירה". זוהי שירת העולם. "ויש אשר עולה עם כל השירים הללו ביחד באגודה אחת, וכולם נותנים את קולותיהם, כולם יחד מנעימים את זמריהם, וזה לתוך זה נותן לשד וחיים, וקול ששון וקול שמחה, קול צהלה וקול רנה, קול חזוה וקול קדושה. שירת הנפש, שירת האומה, שירת האדם, שירת העולם, כולן יחד מתמזגות בקרבו בכל עת ובכל שעה. והתמימות הזאת במילואה עולה היא להיות שירת קודש, שירת אל, שירת ישראל, בעוצם עוזה ותפארתה, בעוצם אמתה וגדלה, ישראל שיר אל, שיר פשוט, שיר כפול, שיר משולש, שיר מרובע. שיר השירים אשר לשלמה, למלך שהשלום לו".

ועוד מבקשת אני לקשור בין חוויית היסוד של ילדותי לבין המחקר האקדמי שלי. זה כחמש עשרה שנה אני שקועה ביצירה הספרותית הענפה של סופר ירושלמי בשם דוד שחר אשר עיקר יצירתו נקרא "היכל הכלים השבורים". דוד שחר קיבל את השראתו העיקרית מתורתו של רבי יצחק לוריא, האר"י הקדוש, שאף הוא נולד בירושלים (1534 – 1572). לוריא וגם שחר עוסקים בעולמנו השבור, עולם שדבר אינו מצוי בו במקומו, אף לא נשמת האדם.

עניין אותי לבדוק את דמות האישה ביצירת שחר על פי הראי הלוריאני ואת הפרמטרים הנשיים לתיקון עולם. מצאתי כי הבדידות הנשית, כרפליקה לצמצום האלוקי, מלמדת אותה להפרות עצמה, את דמיונה ואת עצמותיה. האספקטים הפרדוקסליים בדמותה משקפים את שבירת הכלים, ליתר דיוק את הדינמיקה מלאת הסתירות והניגודים המלווה

אותה. התיקון הוא מאמץ לשאוף לשלמות העולם. על פי האר"י, התיקון שהוא הדרך המובילה לסוף מוביל גם לבראשית. דוקטרינת הגאולה היא חזרה של כל הדברים למגעם המקורי עם האל. כל הפעולות האנושיות, בייחוד אלה הדתיות, התפילה והכוונה, למשל, משפיעות על תהליך מסובך זה של התיקון. במובן זה אנחנו האדונים הבלעדיים לגורלנו. את המאמץ הסיזיפי לתיקון יכול לעשות אך ורק האדם, ובעשותו כן הוא ממלא שליחות של "מעל ומעבר" לפי שהוא מביא לתיקון העולם.

כולי תפילה כי נדע כולנו לאתר את מסלול התיקון, וכי נתברך בתכונות הנפש ובחכמת הלב הנדרשים בכדי להתקרב אליו, ושהי יצליחנו בעולם פרום זה לאמצו.